

چه قوانین داخلی و خارجی درباره «حق کودک بر ارتباط با والدین» وجود دارد؟

ارتباط با والدین و خویشاوندان، شامل بودن و ملاقات با آنان، یکی از بسترهای لازم برای رشد کودک از جهات مختلف است.

ارتباط با والدین و خویشاوندان، شامل بودن و ملاقات با آنان، یکی از بسترهای لازم برای رشد کودک از جهات مختلف است. بودن با اقارب در اسناد بین المللی مرتبط با کودک به عنوان یک حق مطرح شده و قوانین ایران نیز در مسأله حضانت و ملاقات به این مهم توجه کرده است.

به گزارش «تابناک»؛ کودکی دوران شکل‌گیری شخصیت انسان است، لذا به‌کارگیری حمایت‌های خاص مربوط به کودک ضروری است. دین اسلام در پاسخ به نیاز حمایتی کودک، حقوقی را به او اختصاص داده که در کتب فقهی تحت عنوان «ابواب احکام اولاد» در مبحث نکاح آورده شده و از جمله این حقوق، حق ارتباط کودک با والدین و اقارب است که در باب حضانت کودک مورد توجه قرار گرفته است. این ارتباط، نقش اساسی در شکل‌گیری شخصیت کودک، رشد مثبت عواطف و احساسات وی و یادگیری هنجارهای اجتماعی و ارزش‌های اخلاقی دارد و به عنوان یکی از نیازهای اساسی کودک محسوب می‌شود. در قوانین ایران نیز به این حق توجه شده است. قانون مدنی در باب اولاد، به حضانت و ملاقات با کودک اشاره کرده و قانون حمایت خانواده نیز در مواردی، به بحث ملاقات طفل با والدین پرداخته است.

حق کودک بر ارتباط با والدین و اقارب در اسناد بین‌المللی

حق کودک بر ارتباط با والدین و اقارب در اسناد بین‌المللی مربوط به کودک به‌ویژه در کنوانسیون حقوق کودک سال ۱۹۸۹ که جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۷۹ به آن ملحق شده، مورد توجه قرار گرفته و مطابق ماده ۹ قانون مدنی، این کنوانسیون در حکم قانون است.

اسناد مرتبط با حقوق کودک تا حدی به حق کودک بر بودن با اقارب توجه کرده است. طبق اصل ۶ اعلامیه جهانی حقوق کودک (۱۹۵۹) پرورش کامل و متعادل کودک، منوط به برخورداری از محبت و تفاهم است و به همین جهت وی باید حتی‌الامکان تحت توجه و سرپرستی والدین خود و در فضایی پرمحبت و در امنیت اخلاقی و مادی پرورش یابد.

کنوانسیون حقوق کودک فراتر از حق بودن با والدین، به ارتباط با اقارب نیز توجه کرده است. اما در بیان اینکه آیا حق ارتباط با اقارب، در طول حق بودن با والدین است یا در عرض آن، با ابهام مواجه است.

حق بر قرار گرفتن تحت سرپرستی والدین و جدا نشدن کودکان علی‌رغم خواسته‌شان از والدین، مگر به تصمیم مقامات ذی‌صلاح و با در نظر گرفتن نفع کودک، حق کودک بر حفظ روابط شخصی و تماس مستقیم با والدین، تعهد دولت‌ها به نگاه مثبت به درخواست کودک یا والدین برای ورود یا ترک کشور به منظور هم‌زیستی مجدد خانواده، حق کودکی که والدینش در کشور های جداگانه زندگی می‌کنند بر ارتباط منظم و تماس مستقیم با والدین خود، عدم انفصال کودک از محیط خانواده به طور موقت یا دائم، توجه به وضعیت کودک در ارتباط با والدین حین اتخاذ تصمیم بر فرزندخواندگی و تکلیف دولت‌ها به ردیابی والدین یا سایر اعضای خانواده کودک پناهنده به‌منظور هم‌زیستی مجدد اعضای خانواده، از جمله مواردی است که در کنوانسیون حقوق کودک در خصوص ارتباط کودک با والدین یا سایر اعضای خانواده (شامل برادر و خواهر) مورد توجه قرار گرفته است.

در تمامی این موارد، بودن کودک با اعضای خانواده به ویژه والدین، به عنوان حقی برای کودک، و نه برای والدین، در نظر گرفته شده است و در واقع می‌توان گفت که این حق، تکلیفی هم برای والدین محسوب می‌شود.

اما کنوانسیون حقوق کودک، بیش از آن که به بیان تکلیف والدین (افراد) در برابر کودک بپردازد، به تکلیف دولت‌ها در برابر این موجود نیازمند حمایت، توجه کرده است.

برخی از حقوق بند یک ماده ۹ کنوانسیون حقوق کودک، تکلیف والدین را هم در این خصوص، استنباط کرده و گفته‌اند: کودک باید از حمایت ویژه، هم از طرف خانواده و هم از طرف قدرت عمومی برخوردار باشد. همچنین گفته شده است که تفسیر عهدنامه باید با هدف تامین منافع عالی‌ه کودک و با عنایت به حقوق و وظایف «والدین» او صورت گیرد.

حق کودک بر بودن با اقارب در حقوق ایران

در بررسی میزان توجه قانونگذار ایران به حق کودک بر بودن با اقارب، نخست باید به تبیین نهاد های برقرارکننده ارتباط و ماهیت این نهاد ها پرداخت و سپس تضمین‌های حقوقی و کیفری پیش‌بینی‌شده در قانون به منظور استحکام این نهاد ها را بررسی کرد.

حضانت

نهاد های برقرارکننده ارتباط کودک با اقارب شامل حضانت و ملاقات می‌شود. حضانت عبارت از اقتداری است که قانون به منظور نگهداری و تربیت طفل، به پدر و مادر اعطا کرده است. ماهیت حضانت نیز حق و تکلیف برای والدین است.

ماده ۱۱۶۸ قانون مدنی، به حق و تکلیف بودن حضانت، صراحت دارد، اما کلمه «اولویت» در ماده ۱۱۶۹ این قانون، این موضوع را به ذهن متبادر می‌سازد که مادر در نگهداری طفل تا هفت سالگی اولویت دارد. اما می‌تواند این اولویت را به پدر واگذار کند. رویه قضایی نیز حضانت را حق و تکلیف پدر و مادر می‌داند و امکان اعراض از آن را نمی‌دهد. همچنین بر اساس ماده ۴۰ قانون حمایت خانواده، «هرکس از اجرای حکم دادگاه در مورد حضانت طفل استنکاف کند یا مانع اجرای آن شود یا از استرداد طفل امتناع ورزد، حسب تقاضای ذی‌نفع و به دستور دادگاه صادرکننده رأی نخستین تا زمان اجرای حکم بازداشت می‌شود.»

تکلیف دانستن حضانت برای والدین، نشان‌دهنده حق بودن نگهداری و پرورش توسط والدین برای کودک است و با توجه به مواد قانونی ذکرشده، باید گفت حق بودن دائمی کودک با والدین یا یکی از آنها، مورد توجه قانونگذار ایران قرار گرفته است.

ملاقات

نهاد دیگر برقرارکننده ارتباط کودک با اقارب، نهاد ملاقات است. نهاد ملاقات طفل در قانون مدنی چندان شناخته‌شده نیست و نهاد های حمایتی این قانون از کودکان، به حضانت، ولایت و قیمومت محدود شده است.

ماده ۱۱۷۴ قانون مدنی، به حق ملاقات هر یک از ابویین با طفل اشاره کرده است که بر اساس آن «در صورتی که به علت طلاق یا به هر جهت دیگر، ابویین طفل در یک منزل سکونت نداشته باشند، هر یک از ابویین که طفل تحت حضانت او نیست، حق ملاقات طفل خود را دارد. تعیین زمان و مکان ملاقات و سایر جزئیات مربوطه به آن در صورت اختلاف بین ابویین با محکمه است.»

طبق ماده ۲۹ قانون حمایت خانواده مصوب سال ۱۳۹۲، «دادگاه ضمن رأی خود با توجه به شروط ضمن عقد و مندرجات سند ازدواج، تکلیف جهیزیه، مهریه و نفقه زوجه، اطفال و حمل را معین و نیز اجرت المثل ایام زوجیت طرفین را مطابق تبصره ماده (۳۳۶) قانون مدنی تعیین و در مورد چگونگی حضانت و نگهداری اطفال و نحوه پرداخت هزینه‌های حضانت و نگهداری، تصمیم مقتضی اتخاذ می‌کند. همچنین دادگاه باید با توجه به وابستگی عاطفی و مصلحت طفل، ترتیب، زمان و مکان ملاقات وی با پدر و مادر و سایر بستگان را تعیین کند.»

در ماده ۴۱ این قانون نیز آمده است «هرگاه دادگاه تشخیص دهد توافقات راجع به ملاقات، حضانت، نگهداری و سایر امور مربوط به طفل برخلاف مصلحت اوست یا در صورتی که مسئول حضانت، از انجام تکالیف مقرر خودداری کند یا مانع ملاقات طفل تحت حضانت با اشخاص ذی‌الحق شود، می‌تواند در خصوص اموری از قبیل واگذاری امر حضانت به دیگری یا تعیین شخص ناظر با پیش‌بینی حدود نظارت وی با رعایت مصلحت طفل، تصمیم مقتضی اتخاذ کند.

تبصره - قوه قضاییه مکلف است برای نحوه ملاقات والدین با طفل، سازوکار مناسب با مصالح خانواده و کودک را فراهم کند.» در نهایت قانونگذار در ماده ۵۴ قانون حمایت خانواده تصریح کرده است که «هرگاه مسئول حضانت از انجام تکالیف مقرر خودداری کند یا مانع ملاقات طفل با اشخاص ذی‌الحق شود، برای بار نخست به پرداخت جزای نقدی درجه هشت و در صورت تکرار به حداکثر مجازات مذکور محکوم می‌شود.»

ترتیب و ترتب ذی‌الحقان ملاقات

سوال قابل طرح این است که در صورت پذیرش حق ملاقات برای غیر از والدین، آیا آنان صرفاً در صورت فوت یا غیبت احدی از والدین یا هر دوی آن‌ها می‌توانند با کودک ملاقات کنند یا حق ملاقات اقربا در زمان حیات والدین نیز قابل تصور است؟ طبق یک نظر، این حق نه‌-تنها در صورت غیبت یا فوت والدین برای سایر بستگان موجود است بلکه اجداد پدری و مادری را در هیچ حال نمی‌-توان از ملاقات با کودک منع کرد.